

Forskningens frihet, museernas funktion och människans rättigheter

Några fundamentala ståndpunktstaganden

I vår intressanta och stimulerande tid med ifrågasättande av så gott som allt och kanske särskilt s. k. hävdvunna värderingar har även kulturhistorisk forskning och museiverksamhet upptagits till livlig debatt. Detta är nyttigt, då det bör få forskare och museimän att ta sig samman och kanske spekulera en smula över vad de egentligen sysslar med. Allmänheten å sin sida kan ifrågasätta det samhällsnyttiga i deras verksamhet. Detta skakande av dessa enligt konventionell uppfattning föga progressiva museiinstitutioner har resulterat i ett ibland något panikartat agerande från såväl de direkt engagerades och styrandes som allmänhetens sida. Utredningar har igångsatts, diskussioner har sammankallats och genomförts och konflikter har uppstått av tidigare otänkbar art och omfattning.

Man har talat om, att museiväsendet borde politiseras genom att exempelvis anslagsgivande (kommunala) myndigheter skulle ha möjligheter att idka inflytande på verksamheten, att den för tillfället dominerande politiska riktningen skulle ha »självklar» rätt att nyttja exempelvis ett huvudsakligen kommunalt understött museum som propagandacentral. Vidare har man talat om omöjligheten att driva objektiv och opolitisk forskning och om nödvändigheten av forskningens och museiväsendets demokratisering. Forskarna borde stiga ned ur sina elfenbenstorn och de breda lagren i samhället befolka museerna. Det senare har på sina håll fått till följd att museernas utåtriktade verksamhet förstärkts ej sällan på bekostnad av den förr obligatoriska och självklara skyldigheten och möjligheten till forskning, en motsägelsefull utveckling, som vi senare skall återkomma till.

Det som pågår och skett har ofta varit nyttigt och behövligt, men man har en känsla av att frågeställningarna onödigt komplicerats, ibland feltolkats och drivit fram eller är på väg att driva fram högst märkliga resultat.

Det bör under sådana omständigheter ursäktas, att några av de engagerade i den omdebatterade forskningen och museiverksamheten är ytterst irriterade och oroade och särskilt då de för vilka *ovan nämnda frågeställningar synes föga komplicerade utan snarare som en vandring mellan självklarheter.*

För dessa står exempelvis helt klart, att forskningens politisering är lika otänkbar som existensen av fullständigt objektiv forskning helt fri från värderingar, men att den kulturhistoriska forskningens existensberättigande oupplösligt bör vara förknippad med *en strävan mot fullständig objektivitet.* Lika oförklarligt är för dessa att en diskussion med temat »varför ställer vi ut» kan locka deltagare, som arbetar på de kulturhistoriska museerna. För sådana borde det nämligen vara en självklarhet, *att deras institutioner skall fungera som den vetenskapliga forskningens skyltfönster mot allmänheten där på ett så modernt, pedagogiskt riktigt och populärt sätt som möjligt resultat och senaste landvinningar exponeras.* Ett kulturhistoriskt museums uppgift skulle alltså ej vara att

propagera och agitera utan att samla, registrera och vårda, *forska* och *informera*, och de utställda föremålen huvudsakligen utgöra illustrationer till dessa forskningsresultat. Detta synsätt får om det accepteras till följd, att den ovan antydda tendensen att i museiverksamheten utvidga den utåtriktade verksamheten på bekostnad av den vetenskapliga vore lika ologiskt och löjväckande som att en bensinstation försummade sin lagerhållning samtidigt som den ökade sin servicepersonal. En annan sådan självklarhet är att, i ett demokratiskt samhälle, där socialvård i vidaste bemärkelse inkluderande läkarvård och åldringvård sedan länge varit en statlig angelägenhet från att tidigare ofta bedrivits som välgörenhet och ideell verksamhet av de besuttna socialgrupperna, även det kulturhistoriska vård- forsknings- och informationsarbetet inkluderande såväl materiella som andliga värden från alla socialgrupper och från alla tider, bör frigöras från beroendet av mer eller mindre privat givmildhet och helt övertas och garanteras av staten och samhället.

Att en sådan målsättning, med tanke på kulturminnesvårdens tidigare och flerstädes även nuvarande organisation och ekonomisering med rötter i lokal hembygdsvård med förankring i hedervård men nu ofta förlegad patriotism och nationallokalromantik, ännu ej är lika självklar för alla är ytterligare en sådan självklarhet. Just denna senare frågeställnings kontroversiella och känsliga natur får dock ej hindra, att den tas upp till diskussion. Att med den snabba uppluckringen av gamla och skapandet av nya »bygdegemenskaper» som nu råder, rent etiskt sett intresset för hembygden och dess historia bör stimuleras och hållas levande, är ett logiskt och till synes berättigat krav. Men om kulturhistorisk forsknings- och informationsverksamhet dock i huvudsak skulle frigöras från sin tidigare funktion att stimulera mer eller mindre lokalbunden nationalism, har den då någon direkt samhällsnytta i vår tid med en, av bl. a. nödvändighetens krav logisk, vridning från nationellt till universellt tänkande och handlande.

På detta vill anhängarna av »självklarhetsteorin» svara ett obetingat ja. En med alla medel driven objektiv information om historien i alla dess former, ej att förglömma människans alla misstag, felslut och ofta förödande inverkan på sig själv och sin omgivning bör vara en av de bästa vägledarna för etiska och politiska ståndpunktstaganden. Den bör vara en självklar mänsklig rättighet där exempelvis politisk färgning eller tillrättaläggande av informationsmaterial med fog kan betecknas som *en kriminell handling*. Särskilt en aspekt på denna information kan understryka dess direkta samhällsnyttighet. I det problemkomplex som framvuxit ur den nyvaknade insikten om miljövårdens betydelse för den moderna samhällsplaneringen, ingår som en integrerande del behovet av kännedom om hur olika former av mänsklig verksamhet *på lång sikt* påverkar och har påverkat naturen. I många fall kan här blott kulturhistorisk forskning, och då ofta arkeologiska undersökningar i tvärvetenskapligt samarbete med skilda naturvetenskapliga discipliner, ge det verkligt långa perspektivet och de svar som får bli basen för en ej blott samhällsnyttig utan kanske livsviktig framtidsplanering. Detta bör vara en allvarlig tankeställare för dem som i begreppet progressivt tänkande och handlande blott vill inlägga ett stimulerande av en allt mer accelererad och förfinad teknisk utveckling.

Erik Nylén

Summary

The article is concerned with the current debate on the aims of museums of cultural history. The author criticizes the tendency to bring politics into the work and emphasises that the point of departure for the research and exhibition work must be a single-minded endeavour to achieve objectivity. The tasks of the museums of cultural history should be to *research* and to *inform*, to form a »shop window» for research directed towards the public and one in which the results will be shown in a manner as pedagogically correct as possible. Objective information on history in all its aspects should be the guiding principle in determining the ethical and social attitudes. In this connection the author also emphasises that it is important that the community should take over the whole responsibility for and the cost of cultural-historical care, research and information.

Translated by Richard Cox

”Gubben Rosenbom”. Ett tillägg

I min uppsats *Gubben Rosenbom* och de antropomorfa fattigbössorna, i denna tidskrift 1969, h. 4, återoppar jag s. 262 en »anekdot, som jag inte känner till från annat håll». En doktor Roback, även kallad Fallebo Gök, skulle ha använt en namngiven fattigbössa av denna typ som borgensman i diskonten, dvs. Bankodiskontverket. Jag fann det vara en händelse som såg ut som en tanke, att det existerade en herrgård med namnet Fallebo just i Döderhult, där en av »fattiggubbarna» hörde hemma.

Sedan uppsatsen var tryckt meddelade mig fil. kand. Kerstin Pettersson vid länsmuseum i Kalmar, att traditionen om Fallebo Göte ännu var levande i trakten. Och nu har fil. dr Jan Liedgren erinrat mig om att den kände genealogiske forskaren Paul Wilstadius i en särskild uppsats behandlat »Doktor C. V. Robacks» självbiografi (*Släkt och hävd* 1958–59, s. 31 ff.). Av Wilstadius fängslande framställning erfar man bl. a. att »dr Roback» egentligen hette Karl Johan Nilsson och var född 1811 i Fallebo by i Kristdala socken (alltså inte på Fallebo gård i det närbelägna Döderhult). Under namn av C. J. Fallenius drev han senare affärer i Döderhultsvik, det nuvarande Oskarshamn. Sedan ett banklån förfallit med falska borgensmän dömdes han 1843 till 5 års straffarbete. Innan domen fallit hade han emellertid avrest till Förenta staterna, där han blev en mycket anlitad charlatan, till en början verksam i Boston, och dog som en förmögen man i Cincinnati 1871 (enligt andra källor 1867 eller 1873).

Den aktuella borgensmannen bar enligt Wilstadius namnet »Rungren», vilket alltså skulle vara ett äldre namn på Dödergren. Utom de av W. anförda källorna kan hänvisas till C. A. Carlsson, *Anteckningar om Kristdala socken*, 1900, s. 117, där borgensmannen anges ha varit »Dödergren, jordfast man i Döderhult».